

drs. ir. A. Dreimuller
drs. A. van Hooren

restauratie

Inventarisatie jongere bouwkunst Financiële criteria wegen zwaarder dan culturele

De Monumentenraad heeft in Amsterdam een begin gemaakt met de inventarisatie van jonge monumenten. In het onlangs daarover verschenen boekje „Jongere bouwkunst. Amsterdam binnen de Singelgracht (1850-1940)” worden zeventig jonge monumenten geteld, die bescherming behoeven. Volgens Dreimuller en Van Hooren behoren dat er veel meer te zijn. Financiële redenen lijken zwaarder te wegen dan culturele redenen. Zij concluderen dat het enige criterium „een beperkt aantal” moet zijn geweest en de rest

De monumentenwet heeft op dit moment voornamelijk betrekking op gebouwen die zijn gebouwd vóór 1850. De reden hiervan ligt in de ontstaansgeschiedenis van de monumentenzorg. Aan het begin van deze eeuw werd een „Voorlopige lijst der Nederlandsche Monumenten van Geschiedenis en Kunst” samengesteld, waarbij een van de criteria is geweest dat een gebouw ouder moest zijn dan vijftig jaar. In 1961 – in het kader van de definitieve monumentenwet – is deze lijst als uitgangspunt gebruikt voor het vaststellen van de nieuwe lijst, zonder dat daar noemenswaardig veel gebouwen uit de latere periode aan zijn toegevoegd. De lijst is de loop van de afgelopen vijftig jaar slechts sporadisch aangevuld. De aandacht en waardering voor de „jongere” bouwkunst (van na 1850) is echter gegroeid, zodat steeds meer gebouwen werden voorgedragen voor plaatsing op de lijst. De beoordeling van die aanvragen moest echter geschieden zonder een degene kennis van het hele terrein van de jongere bouwkunst, zodat beslissingen vaak werden aangehouden.

Deze situatie is voor de Monumentenraad aanleiding geweest om de inventarisatie van de jongere bouwkunst systematisch aan te pakken. De eerste stap die hiervoor is genomen is het ontwikkelen van een selectiestelsel. Daarvoor zijn drie representatieve gebieden gekozen, te weten Amsterdam binnen de Singelgracht, Zuid-Limburg en

Twente voor respectievelijk een stedelijk, een landelijk en een landelijk geïndustrialiseerd gebied. Het onderzoek naar het stedelijk gebied is nu gereed. De studie is uitgevoerd door mevrouw Kuipers van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg en gepubliceerd: „Jongere bouwkunst. Amsterdam binnen de Singelgracht (1850-1940)”.

Het rijk geïllustreerde boekwerkje beoogt naar eigen zeggen te voorzien „in de alom, en zeker bij bestuurders, gevoelde behoefte aan informatie”. In die opzet is de Monumentenraad zeker geslaagd. Er wordt een duidelijk en beknopt overzicht gegeven van de jongere monumenten in Amsterdam. Het is goed geschreven en smaakt naar meer. Al lezend ontstaat bovendien het idee dat voor het samenstellen gebruik is gemaakt van een veel uitgebreider gegevensbestand. Het is dan ook toe te juichen dat in de loop van 1985 een totaalstudie over hetzelfde gebied van dezelfde schrijver zal verschijnen. Voor de liefhebbers van de jongere bouwkunst verplichte leesstof in het vooruitzicht.

120 000 Jonge monumenten
Tot zover niets dan goeds, er is echter meer aan de hand. De lezers van de onlangs verschenen Monumentennota van Brinkman over de decentralisatie van de monumentenzorg weten dat de minister daarin ook zijn beleid met betrekking tot de jongere monumenten heeft verwoord. Zijn voornemen is om de be-

staande lijst nog eens kritisch door te nemen. Hij verwacht dat daardoor een beperkt aantal van de lijst zullen verdwijnen. Verder wil hij de jongere monumenten systematisch onderzoeken en met een keuze daaruit de lijst weer verrijken. Per saldo verwacht hij echter geen noemenswaardige vergroting van de lijst. Aangezien de bestaande lijst van geregistreerde monumenten ruim 40 000 gebouwen telt, denkt de minister blijkbaar aan een uitbreiding van om en nabij de 5000 jonge monumenten. Financieel gezien een verstandige beslissing, want al die nieuwe monumenten kunnen aanspraak maken op subsidiegelden en die waren al schaars. Het getal 5000 zullen velen echter te laag vinden. Al eerder hebben we (in R&O 8113) een grove schatting gemaakt van het aantal gebouwen, gerealiseerd in de periode 1850-1930, dat voor bescherming in aanmerking komt. We kwamen toen tot een voorzichtige 120 000 extra. Een veelvoud dus van het huidige voornemen. We zijn daarbij uitgegaan van dezelfde selectiecriteria en dat is blijkbaar niet

Een selectie van Amsterdamse jonge monumenten levert slechts een voordracht van zeventig gebouwen voor plaatsing op de monumentenlijst. (Foto: Damrak - Amsterdam)

goed. De selectie wordt strenger. Het betekent dat culturele redenen minder zwaar gaan tellen dan financiële. Dat is echter moeilijk te verkopen, zodat er toch een discussie zal ontstaan over de selectie-criteria.

Selectiestelsel

Hoe dan ook, voor alle partijen zal het belangrijk worden een sluitend selectiestelsel te ontwikkelen. De studie naar de Amsterdamse jongere monumenten is een onderdeel van dat proces. Alleen op dat punt geeft het boekwerkje bitter weinig informatie. Alle gebouwen binnen de Singelgracht zijn bestudeerd, maar het totale aantal wordt niet vermeld. De inrichting van het selectiestelsel wordt beschreven, inclusief de uitgewerkte criteria. De weging en de onderlinge verbanden zijn echter nergens te vinden. De lezer wordt dan ook enigszins wantrouwend als de selectie slechts 70 gebouwen voordraagt voor plaatsing op de monumentenlijst. Uit navraag bij de gemeentelijke dienst blijkt het gebied ruim 21 000 gebouwen te bevatten, waarvan bijna 7000 geregistreerde monumenten. Volgens de studie van de Monumentenraad zouden van de overige 14 000 nog maar 70 beschermenswaardig zijn? Een onbegrijpelijk laag aantal.

De commissie-Dooijes – een gemeentelijke commissie die de wethouder moet adviseren over beschermenswaardige gebouwen in het Amsterdamse – heeft de Jordaan onderzocht. In deze toch niet zo oude wijk staan 4000 gebouwen, waarvan 800 geregistreerde monumenten. De commissie acht er nog eens 1200 de moeite waard voor een gemeentelijke lijst. Een resultaat dat in schril contrast staat met dat van de Monumentenraad. De verdenking lijkt daarmee gerechtvaardigd dat het enige criterium „een beperkt aantal” is geweest en de rest zand.

Ten slotte nog dit. Aan de inventarisatie heeft de Rijksdienst vijf jaar gewerkt. Weliswaar is gebruik gemaakt van enkele gegevens van de gemeente Amsterdam, maar dit is niet gebeurd in samenwerking met de Gemeentelijke Dienst Monumentenzorg. Een dienst die in de loop van de jaren veel kennis en gegevens over het gebied heeft verzameld. In een tijd dat iedereen praat over decentralisatie toch een slechte beurt voor de Rijksdienst en de Monumentenraad.

Monumentenzorg „ontzien”

Belang ad hoc subsidiëring restauraties steeds groter

Het ministerie van WVC stelt in haar begroting voor 1985, dat de monumentenzorg bij het terugdringen van haar totaalbudget is ontzien. Toch nemen Dreimuller en Van Hoozen een structurele daling van 33 miljoen gulden waar ten opzichte van vorig jaar als de buitengewone subsidiëring van restauraties, zoals de extra werkgelegenheidsgelden, niet wordt meegeteld. Net als in vorige jaren zullen die „extra's” de tekorten in de restauratiepot moeten opvullen. Het belang van deze ad hoc subsidiëring, die bijna structureel is, dreigt steeds groter te worden.

De subsidiëring van de restauratie van monumenten is de laatste jaren vooral gekenmerkt door de toekenning van grote oedragen buiten de eigenlijke subsidiëring om. Het basisbudget is afkomstig van de begroting van het ministerie van WVC (voorheen van CRM). De omvang van dat budget is de afgelopen jaren geleidelijk in koopkracht gedaald. Deze achteruitgang werd veroorzaakt door de in het regeerakkoord afgesproken bezuiniging per departement. Bij de daaruit voortvloeiende bezuinigingsgronden heeft ook de monumentenzorg een veer moeten laten.

Het is ondertussen wel duidelijk geworden, dat men daar ook bij de overheid niet erg gelukkig mee was. Zodra er dan ook maar ergens een subsidiepotje beschikbaar was, kreeg de monumentenzorg daar een meer dan evenredig deel van. Het ging hier niet om kinderachtige bedragen: jarenlang hebben de extra fondsen tientallen procenten van de reguliere begroting bedragen. De buitengewone subsidiëring is zo gewoon geworden, dat we bijna van een structurele situatie kunnen spreken.

Over de achtergronden van die ontwikkeling kunnen we kort zijn: de werkgelegenheid in de restauratie en in de materiaalbewerking in de toeleverende industrie is de meest hoogwaardige in de bouw, en monumenten zijn ons meest openbare cultuurbezit.

Deze aspecten, en een groot aantal andere, die meestal hiervan zijn afgeleid, zijn jarenlang benadrukt door mensen uit de monumentenwereld en daarbuiten. De overheid heeft dit ook

erkend, en de omvang van de extra middelen was vaak zo groot, dat er van een daling van de restauratieproductie niets te merken was. Integendeel, op de valreep kwam er vaak weer zo veel geld binnen, dat de restauratieproductie soms steeg.

Scherpe kritiek

Deze wijze van financieren heeft altijd aan scherpe kritiek blootgestaan, ook van de kant van de Rijksdienst. Omdat het structurele budget reëel bleef dalen, kon er voor de komende jaren nooit meer worden toegezegd dan waarvan men op basis van dat budget zeker was. En dat deel bevond zich in een dalende lijn. Aangezien een groot deel van de restauratieproductie wordt begonnen op basis van toezeggingen en voordat subsidie is ontvangen, betekende alleen al de daling van de toezeggingen een daling van de productie. Deze daling werd niet geheel opgevangen door de extra gelden. Het extra geld kwam (en komt) voor een groot deel terecht in de subsidie-intensieve projecten. Projecten met procentueel weinig subsidie leveren voor elke gulden subsidie veel productie. In de praktijk is dat vooral het geval bij woonhuisrestauraties, en juist daar zijn de toezeggingen van belang.

Het is dan ook verheugend om in de begroting van WVC voor 1985 het volgende goede nieuws te lezen: „Bij het in neerwaartse zin bijstellen van de budgetten zijn uiteindelijk een aantal beleidsterreinen ontzien, zoals: kunsten, monumenten, verzetsdeelnemers en vervolgden en minderheden.”

Die verschuiving in beleid was al aangekondigd, en is ze-

ker niet voor niks verkregen. De hele monumentenzorg moet worden gereorganiseerd. Andere financieringsbronnen zullen worden aangeboord. Uiteindelijk zal het hele proces van monumentenbescherming en herstel efficiënter moeten verlopen. Of die laatste doelstelling gehaald wordt, valt nog te bezien. Bij WVC heeft men tegenwoordig de mond vol over management, efficiency en zakelijkheid, maar in het bedrijfsleven (waar deze begrippen ongetwijfeld aan ontleend zijn) verstaat men daar toch meer onder dan harde stoerheid. Bovendien zijn wij geen Japanners, en is in onze cultuur voor efficiency een behoorlijke dosis decentralisatie nodig. Wat natuurlijk niet wil zeggen, dat er geen goede richtlijnen en controles hoeven te zijn. Dat hebben veel ambtenaren ook goed begrepen, zodat we veel decentralisatie ten onder zullen zien gaan in een wirwar van centrale kaders en controles. Een goed voorbeeld zou straks wel eens het Nationaal Restauratie Fonds (NRF) kunnen zijn. Een nieuw, extra instrument, met eigen regels en eigen controles. Het NRF beoogt de procedures te versnellen, maar introduceert ook extra bureaucratie. We zijn benieuwd waar het evenwicht zal worden gevonden.

Extra gelden

De stabilisering van het WVC budget voor restauraties betekent niet dat er geen extra gelden voor het komende begrotingsjaar zijn. Integendeel: ook in 1985 zal de restauratieproductie aanzienlijk worden vergroot door bijzondere subsidie-regeling (zie tabel 1).

Tabel 1. Extra restauratiesubsidies buiten de begroting van WVC om. Alle bedragen in miljoenen gulden; begrotingsjaar 1985. (Bron: Meerjarenplan stadsvernieuwing)

werkgelegenheidsprogramma (1 miljard programma) in 1984 en 1985	
– woonhuismonumenten (gezamenlijke activiteit van VROM/WVC)	48
– niet-woonhuismonumenten	32
totaal	80
terugploegen niet-woonhuismonumenten in 1984, 1985 en 1986 samen	
– particuliere monumenten	18,7
– grote monumenten	9,4
– onderhoud	10,0
totaal	38
totaal	118
waarvan in 1984	32
1985	78
1986	8

Restauratie van woonhuismonumenten vraagt procentueel weinig subsidie en levert voor elke gulden van die bijdrage veel productie. (Foto: Amersfoort)

Het gaat na alle jaren werkgelegenheidsgelden nog steeds om heel grote bedragen. Net als in het verleden valt er geen pijn te trekken op de omvang van de additionele budgetten voor de komende jaren. Na 1985 zal door het wegvallen van de werkgelegenheidsgelden het begrote subsidiebedrag dalen van ruim 200 miljoen gulden in 1984 en 1985 naar 133 miljoen in 1987.

De prijsstijging van restauraties zal over deze periode slechts enkele procenten bedragen, dus voor een snelle vordering van de begrote bedragen hoeft gelukkig niet te worden gevreesd. Maar wanneer de minister spreekt van het handhaven van het restauratiebudget is wel de geplande daling in 1985 doorgegaan. Dat er niet méér is bezuinigd, is plezierig, maar de oude geplande bezuinigingen gaan gewoon door. Het belang van ad hoc subsidiëring dreigt hierdoor steeds groter te worden. ■